NGHIÊN CỨU, XÂY DỰNG NỘI DUNG GIÁO DỤC ĐỊA PHƯƠNG TẠI TRƯỜNG TIỂU HỌC, TRUNG HỌC CƠ SỞ VÀ TRUNG HỌC PHỔ THÔNG THĂNG LONG ĐÁP ỨNG YÊU CẦU CHƯƠNG TRÌNH GIÁO DỤC PHỔ THÔNG

Nguyễn Thị Thanh Thúy, Trần Thị Hà Giang, Nguyễn Thị Thu Chi, Nguyễn Thị Bằng, Lê Thị Hiền, Nguyễn Thị Mai Anh, Nguyễn Hữu Chính, Bùi Minh Tuyên

Trường Đại học Thủ đô Hà Nội

Tóm tắt: *Trong bối cảnh triển khai Chương trình Giáo dục phổ thông (2018), nội dung giáo dục địa phương đã chuyển dịch từ vị trí ngoại khóa sang một bộ phận bắt buộc với thời lượng đáng kể. Tuy nhiên, thực tiễn cho thấy tồn tại một khoảng trống lớn giữa các văn bản chỉ đạo vĩ mô của Bộ và khung chương trình chung của Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội với khả năng áp dụng tại cấp cơ sở, dẫn đến tình trạng quá tải và thiếu tính đặc thù trong giảng dạy. Nghiên cứu này được thực hiện nhằm giải quyết vấn đề trên thông qua việc xây dựng khung nội dung giáo dục địa phương chuyên biệt cho Trường Tiểu học, THCS và THPT Thăng Long. Sử dụng thiết kế nghiên cứu định tính kết hợp nghiên cứu hành động, bài viết tiến hành phân tích văn bản pháp quy, đánh giá bối cảnh thực tiễn và xây dựng ma trận tương thích để đối sánh các yêu cầu cần đạt. Kết quả nghiên cứu đã đề xuất được một khung chương trình gồm 08 chủ đề, tuân thủ chặt chẽ định hướng của Bộ và Sở nhưng đảm bảo tính địa phương sâu sắc dựa trên nguồn lực văn hóa, lịch sử và làng nghề của huyện Thường Tín. Nghiên cứu khẳng định rằng việc vận dụng lý thuyết Phát triển chương trình dựa vào nhà trường để chuyển hóa các nội dung hàn lâm thành hoạt động trải nghiệm thực tế là giải pháp khả thi, khoa học, giúp cân bằng giữa tính thống nhất của chương trình giáo dục phổ thông và tính địa phương của cơ sở giáo dục.*

Từ khóa: *Chương trình Giáo dục phổ thông; giáo dục địa phương; Hà Nội; phát triển chương trình.*

Nhận bài ngày 05.11.2025; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 29.12.2025
Liên hệ tác giả: Nguyễn Thị Thanh Thúy; email: thuyntt@daihocthudo.edu.vn

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong bối cảnh đổi mới giáo dục toàn cầu, xu hướng phân cấp quản lý và trao quyền chủ động cho cơ sở giáo dục đang trở thành trụ cột quan trọng nhằm gia tăng tính thích ứng và thực tiễn của chương trình đào tạo. Tại Việt Nam, Chương trình Giáo dục phổ thông 2018 đã đánh dấu bước chuyển mình mạnh mẽ từ tiếp cận nội dung sang tiếp cận năng lực, trong đó nội dung giáo dục địa phương không còn là phần phụ lục mà đã trở thành một bộ phận giáo dục bắt buộc, có vị trí tương đương các môn học khác với thời lượng đáng kể, chiếm khoảng 20% trong tổng thể chương trình (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2018). Về mặt pháp lý, Luật Giáo dục năm 2019 và các văn bản hướng dẫn như Công văn số 3536/BGDĐT-GDTH (đối với Tiểu học) hay Công văn số 1106/BGDĐT-GDTrH (đối với Trung học) đã thiết lập khung pháp lý vững chắc, yêu cầu các địa phương xây dựng tài liệu bám sát các lĩnh vực văn hóa, lịch sử, kinh tế và chính trị, xã hội nhằm giáo dục phẩm chất và tình yêu quê hương cho học sinh (Quốc Hội, 2019), (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2019a), (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2019b).

Tuy nhiên, quá trình chuyển hóa từ văn bản chỉ đạo vĩ mô đến thực tiễn triển khai tại cơ sở đang tồn tại một khoảng trống đáng kể. Việc áp dụng đồng loạt khung chương trình chung của Thành phố cho một địa bàn đa dạng như Hà Nội dễ dẫn đến tình trạng quá tải về nội dung. Học sinh tại các khu vực khác nhau thường phải tiếp nhận khối lượng kiến thức lớn nhưng thiếu tính liên hệ

trực tiếp với nơi mình sinh sống. Hiện nay, chưa có nhiều nghiên cứu chỉ ra quy trình cụ thể giúp các nhà trường phân tích sự tương thích giữa Chương trình giáo dục phổ thông, Chương trình Thành phố và nguồn lực thực tế tại đơn vị để xây dựng một chương trình nhà trường mạch lạc. Thực tế tại Trường Tiểu học, THCS và THPT Thăng Long cho thấy, nhà trường còn gặp lúng túng trong việc lựa chọn và cấu trúc lại nội dung dạy học sao cho vừa đảm bảo tính khoa học, vừa phát huy được bản sắc riêng của địa phương nơi trường đóng chân.

Xuất phát từ tính cấp thiết nêu trên, nghiên cứu này nhằm mục tiêu xây dựng khung nội dung giáo dục địa phương đặc thù cho Trường Tiểu học, THCS và THPT Thăng Long. Nghiên cứu vận dụng lý thuyết Phát triển chương trình dựa vào nhà trường và giáo dục dựa vào địa phương. Các lý thuyết này nhấn mạnh sự phân cấp quản lý và vai trò chủ động của nhà trường trong việc điều chỉnh nội dung dạy học phù hợp với bối cảnh thực tế (Lupu, 2011), (Măduța, 2014), (Noviana et al., 2023), (Houdek, 2023).

Dựa trên phân tích tính tương thích giữa Chương trình khung của Bộ và Khung nội dung của Hà Nội, kết hợp với đánh giá nguồn lực thực tế tại huyện Thường Tín, nghiên cứu đề xuất quy trình xây dựng chương trình theo nguyên tắc "Tương thích - Tinh giản - Bản sắc". Kết quả nghiên cứu kỳ vọng không chỉ giải quyết bài toán thực tiễn tại Trường Tiểu học, THCS và THPT Thăng Long mà còn đóng góp một mô hình tham chiếu khả thi cho quy trình phát triển chương trình nhà trường tại các đô thị lớn ở Việt Nam, đảm bảo sự hài hòa giữa tính thống nhất của chương trình quốc gia và bản sắc riêng biệt của từng địa phương.

Để giải quyết vấn đề nghiên cứu và đạt được mục tiêu đề ra, bài viết sử dụng cách tiếp cận hỗn hợp, lấy nghiên cứu định tính làm nền tảng chủ đạo, kết hợp chặt chẽ với nghiên cứu hành động. Việc lựa chọn nghiên cứu này xuất phát từ nhu cầu không chỉ phân tích sâu sắc các văn bản quy phạm pháp luật mà còn nhằm kiểm chứng tính khả thi của quy trình xây dựng chương trình ngay trong bối cảnh thực tiễn sư phạm tại nhà trường. Đối tượng phân tích của nghiên cứu được xác định dựa trên ba trụ cột dữ liệu chính nhằm đảm bảo tính đa chiều và thực tiễn. Thứ nhất là hệ thống văn bản pháp quy cấp Quốc gia, trọng tâm là Chương trình Giáo dục phổ thông năm 2018 (Thông tư 32/2018/TT-BGDĐT) và các văn bản hướng dẫn thực hiện nhiệm vụ giáo dục địa phương của Bộ Giáo dục và Đào tạo như Công văn 3536/BGDĐT-GDTH và Công văn 1106/BGDĐT-GDTrH, đặc biệt là các yêu cầu về cấu trúc nội dung và thời lượng. Thứ hai là nguồn liệu địa phương, cụ thể là các Tài liệu giáo dục địa phương do Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội biên soạn (Kế hoạch 274/KH-UBND), đóng vai trò là khung nội dung tham chiếu bắt buộc. Thứ ba là dữ liệu thực tế tại cơ sở, bao gồm các đặc điểm về vị trí địa lý, cơ sở vật chất, năng lực đội ngũ giáo viên và đặc điểm tâm sinh lý học sinh tại Trường Tiểu học, THCS và THPT Thăng Long tại huyện Thường Tín.

Quy trình nghiên cứu được tiến hành một cách hệ thống qua ba bước cụ thể. Bước 1 là phân tích văn bản, tiến hành rà soát và hệ thống hóa các yêu cầu cần đạt về phẩm chất, năng lực trong các văn bản chỉ đạo để xác định các lĩnh vực bắt buộc như văn hóa, lịch sử, địa lý và môi trường. Bước 2 là xây dựng ma trận tương thích, thiết lập một công cụ đối sánh hai chiều: Chiều dọc là các yêu cầu cần đạt của Bộ và Khung nội dung của Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội; Chiều ngang là điều kiện nguồn lực của Trường Tiểu học, THCS và THPT Thăng Long. Công cụ này giúp sàng lọc, loại bỏ các nội dung trùng lặp và nhận diện các nội dung trùng mà nhà trường có thế mạnh khai thác. Bước 3 là lựa chọn và phát triển chủ đề, dựa trên kết quả phân tích ma trận để cấu trúc lại các chủ đề dạy học theo hướng "địa phương hóa". Các chủ đề này chuyển hóa từ nội dung hàn lâm trong tài liệu khung thành các hoạt động trải nghiệm thực tế, đảm bảo phù hợp với quỹ thời gian và năng lực tiếp nhận của học sinh tại trường.

2. NỘI DUNG

2.1. Phân tích sự tương thích giữa nội dung, yêu cầu cần đạt của Bộ và Khung nội dung về nội dung giáo dục địa phương của thành phố Hà Nội

Trong bối cảnh đổi mới căn bản và toàn diện giáo dục theo Chương trình Giáo dục phổ thông năm 2018, nội dung giáo dục địa phương đã chuyển dịch từ vị thế ngoại khóa sang một bộ phận bắt buộc với thời lượng quy định cụ thể. Để đảm bảo tính thống nhất trong đa dạng, Bộ Giáo dục và Đào tạo đã ban hành các văn bản hướng dẫn mang tính khung như Công văn số 1106/BGDĐT-

GDTrH và Công văn số 3536/BGDĐT-GDTH, yêu cầu các địa phương cụ thể hóa dựa trên đặc thù vùng miền. Nội dung này tập trung phân tích mức độ tương thích và sự chuyển hóa từ văn bản chỉ đạo của Bộ xuống khung nội dung và yêu cầu cần đạt của Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội.

Xét về định hướng nội dung, có thể khẳng định sự tương thích cao độ giữa các lĩnh vực do Bộ quy định và các chủ đề được Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội biên soạn. Theo Công văn số 1106/BGDĐT-GDTrH, nội dung giáo dục địa phương bao gồm ba trụ cột chính: (1) Văn hóa, lịch sử truyền thống; (2) Địa lý, kinh tế, hướng nghiệp; và (3) Chính trị, xã hội, môi trường. Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội đã bám sát khung sườn này, đồng thời vận dụng linh hoạt các chất liệu đặc thù của Thủ đô ngàn năm văn hiến (Ủy ban Nhân dân thành phố Hà Nội, 2019).

Cụ thể, đối với lĩnh vực Lịch sử và Văn hóa, đáp ứng yêu cầu của Bộ về việc đề cập đến lịch sử hình thành, truyền thống và di tích, Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội đã xây dựng các chủ đề như "Lịch sử Hà Nội từ thế kỉ XI đến đầu thế kỉ XVI" và "Di sản văn hóa phi vật thể tiêu biểu". Sự tương thích thể hiện rõ nét qua việc Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội không giảng dạy lịch sử chung chung mà đi sâu vào giai đoạn định đô Thăng Long gắn liền với các triều đại Lý - Trần - Lê, đồng thời cụ thể hóa nghệ thuật truyền thống qua các di sản như Ca trù, Hội Gióng.

Về lĩnh vực Địa lý và Kinh tế, từ định hướng của Bộ về địa lý tự nhiên, dân cư và làng nghề, Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội đã chuyển hóa thành chủ đề "Điều kiện tự nhiên và tài nguyên thiên nhiên thành phố Hà Nội", tích hợp kinh tế làng nghề vào chủ đề di sản gốm Bát Tràng. Việc phân tích chi tiết các dạng địa hình, hệ thống sông Hồng, sông Đuống hay đặc điểm khí hậu tại Hà Nội là minh chứng cho sự tuân thủ nghiêm túc các định hướng vĩ mô.

Đặc biệt, trong lĩnh vực Chính trị và Xã hội, sự tương thích được thể hiện một cách sáng tạo. Trước yêu cầu giáo dục nếp sống văn minh và tôn trọng pháp luật, Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội, với đặc thù là một siêu đô thị, đã cụ thể hóa thành chủ đề "Ứng xử văn minh nơi công cộng". Thay vì các bài học lý thuyết, học sinh được tiếp cận quy tắc ứng xử tại phố đi bộ, thư viện và văn hóa giao thông, giải quyết trực tiếp các vấn đề thực tiễn, đúng theo tinh thần vận dụng kiến thức vào thực tế mà Bộ đề ra.

Bên cạnh nội dung, sự tương thích còn được thể hiện sâu sắc ở các yêu cầu về phẩm chất, năng lực và phương pháp tổ chức dạy học. Các tài liệu do Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội ban hành đã cụ thể hóa mục tiêu của Chương trình giáo dục phổ thông thành các năng lực chung, năng lực chuyên biệt và phẩm chất cụ thể. Ví dụ, yêu cầu học sinh không chỉ ghi nhớ kiến thức lịch sử mà còn phải biết giới thiệu, tuyên truyền về lịch sử thành phố đã đáp ứng hoàn toàn yêu cầu vận dụng kiến thức của Bộ. Đồng thời, việc áp dụng các phương pháp dạy học tích cực, phát huy tính chủ động của học sinh cũng được Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội hiện thực hóa bài bản thông qua các phương pháp, kỹ thuật dạy học hiện đại.

Tóm lại, qua phân tích đối sánh, có thể khẳng định sự tương thích cao độ giữa các văn bản chỉ đạo của Bộ Giáo dục và Đào tạo và tài liệu thực thi của Sở Giáo dục và Đào tạo Hà Nội cả về chiều rộng nội dung lẫn chiều sâu năng lực. Sở đã thành công trong việc "địa phương hóa" các quy định hành chính thành các chất liệu giáo dục sinh động, mang đậm bản sắc Thăng Long - Hà Nội, tạo nên một mô hình tiêu biểu cho việc phân cấp quản lý chương trình, đảm bảo tính thống nhất quốc gia song song với việc tôn trọng và phát huy giá trị riêng biệt của địa phương.

2.2. Thực trạng Trường Tiểu học, THCS và THPT Thăng Long

Việc xây dựng và triển khai nội dung giáo dục địa phương không thể tách rời khỏi bối cảnh thực tế nơi nhà trường đang hoạt động. Đối với Trường Tiểu học, THCS và THPT Thăng Long, những đặc thù về vị trí địa lý, không gian văn hóa cùng tiềm lực nội tại đã tạo nên một hệ sinh thái giáo dục đặc biệt, thuận lợi cho việc chuyển hóa các nội dung giáo dục địa phương từ văn bản thành thực tiễn sinh động. Trường Tiểu học, THCS và THPT Thăng Long là đơn vị trực thuộc Trường Đại học Thủ đô Hà Nội, trường đại học duy nhất trực thuộc UBND Thành phố Hà Nội với sứ mệnh đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao cho Thủ đô. Vị trí và mô hình hoạt động của nhà trường mang lại hai lợi thế cốt lõi trong việc triển khai giáo dục địa phương.

Thứ nhất, lợi thế về không gian văn hóa: Cơ sở đào tạo của nhà trường (tại Cơ sở 4 - Trường Đại học Thủ đô Hà Nội) đặt tại huyện Thường Tín, Hà Nội. Đây là vùng đất cổ phía Nam kinh